

приймає від дорослого певну кількість приписів, яким має підкорятися за будь-яких обставин [2].

Аналіз різних теоретичних поглядів дозволяє визначити власну позицію щодо проблеми морального виховання підростаючої особистості. Ми вважаємо, що моральне виховання – це єдиний, безперервний, суперечливий процес оволодіння суспільством. Процес, у якому створюються педагогічні умови, щоб забезпечити перетворення керованих виховних впливів на самокеровані, саморегулюючі свідомість і поведінка учня відповідно до морального ідеалу. Процес, у якому учні опановують моральними цінностями, трансформує їх у власне бачення, у якість особистості, у життєву позицію і допомагає їм познайомитися з існуючими моральними нормами, принципами і цінностями у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Болдирев М. І. Моральне виховання школярів: Питання теорії / М. І. Болдирев. – К. : Педагогіка, 2017. – 224 с.
2. Піаже Ж. Моральное суждение у ребенка. Хмельницький : Хіруп, 2006. 480 с.
3. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. К. : Педагогіка, 2019. 26 с.

Abstract. At the current stage of the development of the Ukrainian society, there is a need for changes in the moral development of young students; and it is also necessary to look for new ways to promote the process of moral upbringing of schoolchildren.

Keywords: moral shaping, morality, moral shaping, peculiarities of moral shaping.

УДК 001.4;338.43

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАНЯТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ З ЕКОНОМІЧНИМИ ГАЛУЗЕВИМИ ДИСЦИПЛІНАМИ

Кравченко Т. П., канд. філол. наук, доцент
e-mail: kravchenko@mna.u.edu.ua

Миколаївський національний аграрний університет

Анотація. У даній темі розглядається інтеграція занять української мови з економічними галузевими дисциплінами в навчальному процесі. Автори досліджують можливості та переваги такого підходу, а також надають приклади конкретних методів інтеграції. Основні ключові слова: інтеграція, українська мова, економіка, галузеві дисципліни.

Ключові слова: інтеграція, українська мова, економіка, галузеві дисципліни.

Постіндустріальне, або інформаційне, суспільство ставить перед системою освіти нові вимоги, оскільки молода людина має набути компетентностей орієнтуватися в широкому загалі інформації, щоб обирати й інтегрувати

необхідну. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» її визначають як «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [4, (ст.1 п.5)]. Тож сучасна вища галузева освіта потребує нових підходів з використанням інноваційних прийомів, новітніх форм, різноманітних методів і засобів навчання. Пошук шляхів вирішення цих завдань з 2020 року прискорює пандемія короно вірусу та війна, оскільки використання традиційних методик навчання протягом останнього року під загрозою. А до цього неодноразово зазначалося, що «одним із найслабших місць у традиційних методах навчання є те, що в активному стані перебуває тільки викладач, слухачі ж пасивно сприймають інформацію, тобто навчання має інтелектуально пасивний характер. Традиційні форми і методи навчання передбачають передачу знань, але не завжди формують професійні вміння і навички в майбутніх фахівців [5, с.124].

Першим та основним завданням закладу вищої освіти є «провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями» [4, (ст.26, п.1)], але здобувачі вищої освіти у сімнадцять-вісімнадцять повністю і до кінця не усвідомлюють правильність-неправильність вибору власного покликання, чи точніше фаху. Навчаючись за освітнім ступенем молодший бакалавр чи бакалавр, студент має чітко зрозуміти, чим він буде займатися протягом життя, але на першому і другому курсі відсоток фахових дисциплін незначний, тому викладачі гуманітарного циклу дисциплін мають вдаватися до інтегрованих занять, використовуючи як власний досвід, так і колеґ-фахівців з певних галузей. Не є секретом, що вчорашні випускники загальноосвітніх шкіл мають лакуни в знаннях, не говорячи вже про зрілість їхнього вибору професії. Для того, щоб поглибити знання та зорієнтувати здобувачів в обраному фахові, на нашу думку, найдоречніше вдається до інтеграції, яку можливо успішно і результативно реалізувати, вдаючись до змішаного навчання (поєднання очного і дистанційного), з огляду на виклики сьогодення, де буде превалювати останнє з використанням усього спектра засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід зазначити, що у закладах вищої освіти спроб науково обґрунтувати та на практиці реалізувати інтегровані курси з використанням можливостей змішаного навчання не виявлено.

Метою цієї статті є пошук сучасних комплексних підходів до навчання у закладі вищої освіти на прикладі інтеграції курсів української мови за професійним спрямуванням та фахових за умови максимального залучення студентів у цей процес з урахуванням можливостей змішаного навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій.

Застосування змішаного навчання у сучасних умовах не лише дає можливість продовжити навчання у складних умовах, але й значно його поліпшити та модернізувати. Усі зрозуміли й активно розпочали пошук шляхів

якісно, цікаво і доступно проводити заняття з допомогою програмного забезпечення «Zoom», вебсервісу «Google Classroom» та онлайн-платформі «Moodle» в межах Миколаївського національного аграрного університету. Інформаційно-комунікаційні технології змішаного навчання дозволяють у повному обсязі реалізувати інтегрований курс трьома шляхами:

- мультидисциплінарно, коли викладач об'єднує навчальний зміст з декількох дисциплін, не порушуючи її цілісності, оскільки інтеграція відбувається навколо певної теми;

- міждисциплінарно, коли навчальний матеріал з різних дисциплін може вивчатися в межах одного інтегрованого курсу, зберігаючи при цьому освітні галузі;

- трансдисциплінарно, коли факультети створюють навчальну програму з урахуванням особливостей спеціальностей та потреб студентів, надаючи фахові знання та формуючи необхідні вміння і навички, починаючи з дисциплін гуманітарного циклу та застосовуючи усі можливості сучасних технологій.

У МНАУ спробували експериментально запровадити інтегрований курс, застосовуючи третій (трансдисциплінарний) підхід. Потрібно зазначити, що структура курсу української мови (за професійним спрямуванням) у закладі вищої освіти, зокрема аграрному, має бути спрямована на удосконалення української літературної мови, поглиблене опанування мови науки та послуговування нею в офіційно-діловій сфері, тобто набуття мовленнєвих компетенцій здобувачем вищої освіти у певній галузі. Перш ніж почати роботу у цьому напрямі, беручи до уваги особливості змішаного навчання, Державного стандарту й освітніх програм, потрібно розробити інтегровану навчальну програму та пройти такі етапи підготовки і реалізації цього процесу навчання.

По-перше, треба зазначити, що викладачі мають враховувати специфіку освітнього напрямку, встановити міжпредметні зв'язки, проблему та тематичну інтеграцію, яка в подальшому може ускладнюватися під час вивчення фахових дисциплін. Це, на нашу думку, контент-орієнтоване навчання, або тематична інтеграція, де об'єднання з різних навчальних дисциплін відбувається навколо ключових понять, що становлять сутність майбутнього фаху.

По-друге, спільна робота з узгодження змістового наповнення курсу, сценарію проведення занять, використання тих чи інших моделей змішаного навчання, підготовка навчально-методичних матеріалів для організації роботи здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей) як самостійно, так і аудиторно, а також обов'язкове ознайомлення їх зі специфікою майбутньої роботи з допомогою силабусу та розробленого індивідуального графіка і переліку завдань, які мають бути в загальному доступі на онлайн-платформі «Moodle». Розуміння здобувачем вищої освіти подальших дій – запорука успіху такої методики навчання. Це шлях формування способів дій (інтеграція навичок), поступове набуття здобувачами умінь і навичок, ускладнюючи їх від заняття до заняття і від дисципліни до дисципліни.

По-третє, це безпосередня взаємодія усіх учасників освітнього процесу, його коригування, упровадження проблемного навчання і його ускладнення, поєднання індивідуальних та групових форм роботи, об'єднання здобувачів у

творчі групи, які здатні реалізовувати моделі змішаного навчання. Це ціннісно-смысловий рівень, тобто інтеграція перспектив, формування у здобувачів розуміння потреби і пріоритетності самостійного навчання у закладі вищої освіти надалі протягом фахового становлення.

У Миколаївському національному аграрному університеті усталася кредитно-модульна система, усі інтегровані програми створено з її урахуванням. На прикладі модуля «Наукова комунікація як складова фахової діяльності» ми й продемонструємо, як спробували реалізувати для здобувачів усіх зазначених спеціальностей змішане навчання, яке сприятиме їхній навчально-пізнавальній діяльності.

Модуль «Наукова комунікація як складова фахової діяльності» традиційно об'єднує три теми: «Українська термінологія у професійному спілкуванні», «Переклад і редагування наукових текстів» і «Науковий стиль і його засоби», визначальною і ключовою є перша. Викладач-філолог і викладач-фахівець розподіляють програмовий матеріал й обсяг його подачі та розробляють завдання, використовуючи останнім часом «Ротаційну» модель змішаного навчання з її варіацією перевернутий клас та «Online Driver». Ми орієнтуємося на те, що всі студенти є технічно забезпеченими, максимально мобільні, фахово і мовно зацікавлені.

Під час вивчення першої теми, завдання мають бути спрямовані на поглиблення знань, розуміння та відтворення здобувачів концепції, що сучасна наука має складну, взаємопов'язану та інтегровано-ієрархічну будову, як і будь-яка її сфера, яка оперує своїм колом понять, здатних перетинатися. Плануючи заняття з подібних тем для студентів різних спеціальностей, необхідно відразу брати до уваги системні властивості й особливості лексичного матеріалу різних галузей, а також істотні відмінності між термінологіями, зокрема біологічними, технічними, гуманітарними, соціально-економічними тощо, оскільки останні, наприклад, охоплюють велику кількість термінів, що походять із загальнонавчальної лексики, крім того, мають тривалу історію формування, зокрема й на національному ґрунті, різні впливи на певному етапі розвитку, а також нестабільність об'єкта дослідження, зміну його меж.

Для того, щоб ознайомити майбутніх фахівців з науковою лексикою, створюємо план-сценарій заняття й об'єднуємо здобувачів у творчі групи та пропонуємо підготувати мініповідомлення, презентацію чи то проект-дослідження про формалізовані і семантичні характеристики термінології, наприклад:

- історична характеристика, яка визначає її вік;
- відомості про її походження;
- замкненість (співвідношення власних термінів і запозичених з інших термінологій цієї мови);
- кількість термінів у певній галузі знань (до 100 термінів – мікротермінологія, 100-1000 – мезотермінологія, більше 1000 – макротермінологія); структурний склад термінів (види і співвідношення їхніх структурних типів); середня довжина термінів (кількість слів у терміносполуках і знаків у термінах);

- умотивованість, тобто семантична прозорість і систематизованість, здатність до родо-видових відносин;
- поняттєва співвіднесеність, відсутність термінологічних лакун, семантична цілісність (відсутність автономних фрагментів);
- наявність/відсутність омонімії, полісемії, синонімії;
- абстрактність/конкретність і категорійне співвідношення, а також структурованість, тобто співвідношення термінів з ієрархічними відношеннями і термінів з асоціативними відношеннями.

Подібне завдання має бути запропоноване не менше ніж за місяць до представлення результатів цього дослідження. Виконання ж його буде успішним лише за умови використання можливостей змішаного навчання та інтеграції занять з української мови (за професійним спрямуванням), фахових дисциплін, історії та іноземних мов, або ж можливості консультування з викладачами зазначених курсів. Презентувавши кожен свою частину роботи, здобувачі мають можливість уявити і синтезувати усю складність наукової картини світу і термінології зокрема.

Другу тему продовжуємо вибудовувати разом з викладачами іноземної мови та фахових дисциплін, поглиблюючи попередньо здобуті знання, залучаємо здобувачів до виконання індивідуальних завдань з редагування, перекладу, пошуку синонімічних, паронімічних, антонімічних відповідників, порівнюючи їх вживання в інших мовах, та використовуючи можливості інтернету, різноманітних словників та довідкової літератури. Таким чином, при звичаємо здобувачів самостійно здобувати знання та формуємо уявлення про взаємопов'язаність усіх явищ та процесів. Удосконалюючи уміння здобувачів, спостерігати за змінами ключових понять у процесі накопичення знань та аналізувати родо-видову ієрархію наукових знань. Також не забуваємо, що на викладача-філолога покладено обов'язок розвивати фахові комунікативні компетенції, починаючи зі спілкування у студентському середовищі, та коригувати словесно-логічне мислення майбутніх спеціалістів. При звичаємо зважати на історію становлення того чи іншого наукового поняття чи явища і розуміти вплив культурного середовища на його формування. Під час усного мовлення звертаємо увагу на вимову здобувачів і вчимо їх чути себе та зважати на невербальні аспекти (жести, міміка, тембр тощо). Завершуючи опрацювання цієї теми, знову об'єднуємо в мікрогрупи, які моделюють професійні комунікативні ситуації, готують творчі проекти, залучаються до рольових ігор або ж беруть участь у «мозковому штурмі». Усе це базується на активації самостійної пізнавальної діяльності здобувачів та вмінні нестандартно долати проблеми.

Третя тема «Науковий стиль і його засоби» – це своєрідна оцінка й узагальнення всього модуля і результатів роботи, коли здобувачі на підставі проведеної роботи готують наукову доповідь чи ґрунтовну мультимедійну презентацію, яку подають на студентську науково-практичну конференцію. Але попередньо здобувачі створюють розгорнутий план до дібраних матеріалів; алгоритм міркувань, підтверджених цитатами, або ж короткий конспект матеріалів; обов'язково пишуть анотацію, зазначаючи актуальність, мету, об'єкт,

предмет, наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи та здійснюють короткий бібліографічний огляд. Викладачі спрямовують їх творчий пошук на те, щоб оцінити дібраний матеріал, аргументувати відповідність термінологічної лексики тим змінам, яких зазнають номіновані реалії, спрогнозувати наступні трансформації в галузі та її термінолексиці, а також визначити подальші пріоритети розвитку як галузі, так і її мовного вираження.

Як результат інтегровано-змішаного навчання, здобувачі кожної спеціальності зможуть з'ясувати логіко-поняттєвий апарат тієї чи іншої галузі знань; встановити, яким колом питань оперує, що належать до цієї галузі, у яких взаємозв'язках ці поняття перебувають, а також за можливості простежити історію їхнього виникнення, становлення та особливостей номінування. Тому здобувачі, ознайомлюючись із родовим поняттям «термінологія», мають відразу з особливостями фахового видового поняття, такого як «економіка», «агрономія», «менеджмент», «ветеринарія» тощо, тобто бачити безпосередній зв'язок між мовою і фахом. Тобто вибудовуємо заняття таким чином, щоб підвести здобувача до думки, що внутрішня структура і зв'язки його фахової термінології ізоморфні структурі й організації логічних зв'язків між явищами та реаліями певної галузі, а становлення поняття «галузева термінологія» тісно пов'язане з її структуруванням, у кожній з яких студенти має вичленовувати такі рівні:

1. Галузева термінологія.
2. Спеціальна термінологія або суміжних наук.
3. Загальнонаукова термінологія.

На цьому етапі здобувачі вищої освіти навчаються аналізувати і синтезувати здобуті знання, формують підвалини подальшої фахової мовленнєвої бази та розвивають критичне мислення.

Використання інтегрованого курсу з допомогою змішаного навчання не лише поглиблює фахову, мовленнєву та інформаційно-комунікаційну компетентність здобувача, а й сприятиме його самовизначеності, а в подальшому – постійній самоосвіті і самореалізації.

Отже, запропонований інтегровано-змішаний підхід вимагає великої кількості часу і зусиль, але дозволяє опанувати великий обсяг фахово спрямованого матеріалу, який цікавий здобувачам, що робить їх активними учасниками процесу, вчить працювати самостійно, сприяє пошуку індивідуального підходу до кожного та полегшує процес опанування фахової лексики. Широке використання інформаційних технологій дає можливість підготувати сучасного фахівця, який здатний конкурувати на ринку праці та професійно комунікувати, вирішувати проблеми, долати перешкоди і весь час навчатися новому.

Список використаних джерел:

1. Большаніна С. Б. Застосування платформи MIX для організації змішаного навчання загальної хімії здобувачів інженерних спеціальностей / С. Б. Большаніна, Т. В. Диченко, Н. Н. Чайченко. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. т. 75, №1. С.138-152.

2. Гузиніна Т. В. Інноваційні підходи до організації мовної діяльності на заняттях з іноземної мови в вищих військових навчальних закладах. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 72 (т.1) С. 122-125.

3. Гузиніна Т. В. Особливості інтеграційних процесів під час викладання англійської мови курсантам військових вишів. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2019. Вип. 10. (Т. 1.) С. 140-144. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua>.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

5. Ярош Н.С. Бінарна лекція як інноваційна педагогічна технологія у сучасній вищій освіті. Науково-практична конференція ХНУ ПС ім. І.Кожедуба, 2018. – С. 124-125.

Abstract. This topic considers the integration of Ukrainian language classes with economic sectoral disciplines in the educational process. The authors explore the possibilities and advantages of this approach, as well as provide examples of specific integration methods.

Keywords: integration, Ukrainian language, economy, sectoral disciplines.

УДК 141

КСЕНОФОНТ АФІНСЬКИЙ: ЗАПОЧАТКУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ЯК ФАКТОРА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Мірошкіна Н. В., канд. філос. наук, доцент
e-mail: minava7306@gmail.com

Миколаївський національний аграрний університет

Анотація. Розкривається підхід Ксенофонта Афінського землеробства як фактора формування безпеки держави, в тому числі й військової.

Ключові слова: землеробство, держава, земля, праця, благо, війна.

Ксенофонт Афінський (430-356 до н.е.) – давньогрецький письменник, філософ, історик, політик, послідовник Сократа. Він вважається одним із перших дослідників економічного життя. Ксенофонт належить до тих мислителів, що вперше стали розглядати землеробство як матеріальну основу існування держави.

У формі діалогу Сократа з багатим афінянином Критобулом написаний його найвідоміший твір – «Домострой» або «Економіка». В цьому творі Ксенофонт розглядав проблеми ведення господарства в родині та державі, в тому числі й в умовах війни. Основу економіки античної цивілізації було сільське господарство. Ремесла та торгівля грали велику роль в розвитку античних держав, але ці держави відносяться до аграрних цивілізацій, тому що все ж таки аграрне виробництво грало провідну роль. Через діалог Сократа та Кристобула Ксенофонт відобразив й проблему ролі землеробства в забезпеченні безпеки держави та родини.